

LIBRIS

We know
books

PAUL GOMA

GHERLA

LĂTEȘTI

ROMANE

3C CARTIER

Din 1995, în toate librăriile bune

Cuprins

Gherla - o pledoarie	9
LĂTEȘTI	231
Nota autorului	233
A doua noapte	235

LBRIS

We know
books

Gherla

DIALOG MONOLOGAT

Gherla – o pledoarie

În octombrie 1971 a apărut *Ostinato* în traducere franceză și germană – volumele prezentate la Târgul de Carte de la Frankfurt pe Main au provocat retragerea standului delegației guvernamentale, pe motiv că fusese pus la cale un afront la adresa regimului de la București...

În primul moment (acest „prim-moment” dura din 1969, de când anunțasem Uniunea Scriitorilor, într-o ședință publică: fiindcă nu mi se publică *Ostinato* în România, îl public în Occident), Securitatea și Conducerea Superioară de partid n-au știut ce să-mi facă: să mă... umfle? – prea târziu, eram cunoscut în Occident prin interviuri în periodice franceze, germane, americane, olandeze și prin fragmente de proză; să mă expulzeze, după modelul sovietic? – tovarășul nostru Ceaușescu era „om de omenie” (să fie întrebat Păunescu), Dânsu’ nu se preta, El nu recurgea... Această ezitare (de stat și de partid) a durat până în anul următor, 1972, în luna mai: atunci m-a convocat președintele Uniunii Scriitorilor, Zaharia Stancu, și mi-a cerut două fotografii – *pentru un pașaport pe care nu-l solicitasem...*

În ziua de 17 iunie 1972, la cei 37 de ani câți aveam, am „ieșit” pentru întâia oară: până atunci zadarnic solicitasem pașaport pentru a răspunde unor invitații din Austria, Franța, Italia, Belgia și a-mi vizita neamurile din Basarabia – fusesem, constant, refuzat. Iar acum ei îmi băgau un pașaport pe gât, cu care să plec în Occident și să nu mă mai întorc – ce-ar mai fi vrut, securioții!

În 17 noiembrie 1972, la Paris, invitat la un cuplu de pictori, povestisem o mamă de bătaie pe care o încasasem, la Gherla, în 1958...

„Poimăine, în 19 noiembrie, au să se împlinescă 14 ani...”.

La urmă și ea, și el s-au, m-au întrebat:

„De ce n-ai scrie o carte cu ceea ce ne-ai povestit – *dar așa cum ne-ai povestit?*”.

Chiar: de ce? A doua zi, în 18 noiembrie (era o sâmbătă) m-am apucat de scris; în 21 „schița povestirii” – intitulată fără fantezie: *Gherla* – era gata. În 29 decembrie povestirea întregă. Lucrasem bineșor. Intrasem în ea (de fapt, mă aflam *înăuntru* de 14 ani).

În februarie 1973 o aveam gata bătută la mașină. O copie am incredințat-o Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca; după a doua am citit la microfonul Europei Libere și am înregistrat fragmente; o alta am înmănat-o lui Șerban Cristovici pentru traducerea în franceză (tot la Gallimard), iar eu, cu alte trei exemplare m-am întors în România, după exact un an.

Ceea ce a fost tradus (și publicat în 1976, la Gallimard, apoi în 1978 la Coeckelberghs Vorlag, Stockholm) și ce s-a difuzat, în foileton, la Europa Liberă – în lectura mea – s-a făcut după „varianta a doua: februarie ‘73”.

Întors în România, mi s-a părut că mă grăbisem: „forma” nu era cea mai aproape de adevăr: un dialog onest, dar atât (existau replicile interlocutoarei – și există, în traducerea de la Gallimard și în cea suedeză de la Coeckelberghs Vorlag). Or, în vara-toamna anului 1973 altfel vedeam... *Gherla*...

În august 1973 am scris o altă variantă – a treia. În octombrie același an, a patra și ultima: interlocutorul a dispărut, dialogul a devenit monolog (dialogat). În această formă a fost publicată *Gherla* în românește, în 1990, la Humanitas, București.

*

Gherla fost a treia carte a mea publicată în traducere franceză, la Gallimard (1976, cu titlul neschimbat), după *Ostinato* (*La cellule des libérables*): 1971 și *Ușa noastră cea de toate zilele* (*Elles étaient quatre*).

Dacă „scandalul” provocat de *Ostinato* s-a manifestat prin stupeoare (*ei* nu se așteptau la așa-ceva...), *Gherla* a suscitât ura organelor: fiindcã eu – nesublîniat – îndrãznisem... sã scot în piața-publicã așa-ceva). Pentru întâia oarã – nu folosesc: „în istoria literaturii române”, expresie improprie, ci mai modest: „de la 23 august înoace” – nu se mai întâmplase ca cineva (scriitor, ne-scriitor) sã scrie negru pe alb fapte și nume de securiști, ba mai mult: sã le popularizeze în strãinãtate (și unde: în Occident! – la Gallimard, ca la Gallimard, dar la Europa Liberã, și cum!, *el aflându-se în România*), „de sã știe țara toatã!”, aveau sã-mi reproșeze secii generali în timpul arestãrii din 1977.

Dupã *Ostinato*, „organili” n-au avut ce-mi face, prea era proaspãtã gafa-eroare a retragerii standului de carte de la Frankfurt din 1971...; dupã *Ușa noastră cea de toate zilele*... – iar nu s-a-ntâmpat nimic notabil.

Gherla însã le-a pus jãratic sub coadã: pe de o parte, mãrturia autorului: directã, fãrã precauții, potrivit principiului necunoscut, deci neuzitat pe meleagurile socialismului biruitor: *rufele se spalã în piața mare!*; pe de alta, ca postfațã la ediția Gallimard, 1976, figura eseul lui Virgil Ierunca: *Le phénomène concentrationnaire en Roumanie*, prima variantã a ulterior dezvoltatului *Pitești* (ed. Limite, 1981), ce va deveni *Fenomenul Pitești*, publicat în 1990, la Humanitas.

Pentru memorie: primul studiu despre Piteși publicat de Virgil Ierunca a fost amintitul *Le phénomène*... purtat de volumul meu *Gherla* (Gallimard, 1976); al doilea – o variantã a primului, fãrã titlu, tot ca postfațã la romanul *Les chiens de mort (Patimile dupã Pitești)*, în traducere francezã, la Hachette (1981); același text a apãrut în ediția olandezã a *Patimilor*... (*Het vierkante ei*), scoasã de Elsevier Manteau, Anvers (1982).

Aceste douã țevi ale aceleiași arme („cu care ai tras în poporul român!”, dupã arãtarea cu degetul, în ședința din Sala Mare a Palatului, de prin decembrie 1971, acuzatorul fiind inevitabilul D.

Popescu-Dumnezeu, cenzorul suprem de atunci) i-au înnebunit pe tovarășii organali. S-au pornit într-o campanie furibundă – cea internă cu indispensabila Zoe Bușulenga, Eugen Barbu și ai săi căprari: Ulieru, Dan Ciachir, Dan Zamfirescu, Dan Piru, Dan Băran și alți dănuți, – cea „din afară”, nu doar prin securiști mărunți umblând de colo-colo, cu zvonuri, cu scrisori anonime, prin exilați anticomuniști șantajați și recuperați (Milhovan, Theo, Chintescu, Lozovan, Emilian, Boian, Virgil C. Gheorghiu), ci prin, dragă-doamne, intelectuali. Având nume. Unii dintre scriitori posedând chiar pseudonume.

Pot să-l tac pe Virgil Căndea? Nu pot. Dar pe Noica? – nici atâta. Pe Breban? – și nu doar în tandem cu Ivasiuc, ci și pe contul lui? Nu pot să-l tac. Dar pe Edgar Reichman, „jurnalist la *Le Monde*”! Vigilentul utemist din 1956-'57, de la Universitatea din București, ce lucrase cot la cot cu Iliescu, Trofin și cu alți tovarășii-de-viitor, la puțin timp după vizita la Paris a lui Ivasiuc (în 1976), a scris o cronică la *Gherla*. Firește, extrem de defavorabilă – dacă era campanie, campanie să fie! („un fel de *Ostinato* diluat” – acesta este spiritul, litera fiind pe-aproape) –, dar mai ales a aranjat o comparație strivitoare între uriașul scriitor român Mirel Bergman și bietul autor al *Gherlei*... Nu mă supăr pe comentatorii cărților mele, oricât de dure le-ar fi cronicele. Însă E. Reichman nu este critic literar, literatura română i-a fost și-i rămâne profund necunoscută, ceea ce a aflat este ce-a auzit el – sau i s-a părut că aude (în sensul propriu: la telefon, o carte povestită de câte cineva); cât despre trecutul lui de luptă din perioada românească: este unul dintre cele mai rușinoase.

Pot să-l tac pe I.C. Drăgan? Pretinul lui Ceaușescu lucra pe față pentru Securitate, flancat de M. Pelin și Traian Filip – acum vorbesc numai de „lucrarea” lui în legătură cu cartea *Gherla*: pe de o parte, a început a bombarda Europa Liberă și pe directorul Noel Bernard cu proteste – unele anonime, altele sub semnătură –, cerând să înceteze transmiterea cărții în foileton! (cereau altceva *colegii* Breban și Ivasiuc?); pe de altă parte, s-a

însărcinat cu confecționarea unei „lucrări de demascare”: la o editură inexistentă, în Italia a apărut varianta engleză a „lucrării”: *România sub presiune*, la scurt timp, cea franceză, având-o ca autor pe Michael C. Titus (fost exilat stabilit la Londra, intrat apoi în slujba lui I.C. Drăgan de la Securitate). Broșura MAI avea drept obiectiv să-i demaște: pe „fascistul Calciu”, pe „KGB-istul Efremovici Goma” și pe „slabii de minte, așa-zișii SLOMR-iști”. Nu doar atât: aproape jumătate era ocupată cu demascarea... cărții *Gherla*. Michael C. Titus, „exilat politic anticomunist”, a călătorit în România (în 1978-'79), a umblat prin Arhivele MAI (ei, da: Drăgan avea acces, nu doar la mărturiile supraviețuitorilor pușcăriilor concentrați în lagărul numit: „Institutul de Istorie al PCR”, dar și la arhivele Securității – dovada: reproducea o hârtie oficială a Siguranței Statului referitoare la „studentul Calciu Gheorghe” – din 1943!) și adunase mărturii împotriva „calomniilor conținute în *Gherla*” de la foști deținuți ca: Virgil Carianopol (acesta afirma că îl turnasem – eu pe el! – la Jilava), Aurel Covaci (unul dintre negrii lui Drăgan, autor al Amintirilor thraco-bănățene – și el jura că, în studenție, eram suspect, îi provocam pe studenți – Covaci arăta spre mine, ca să nu-l arate Gheorghe Grigurcu, de el denunțat în toamna lui 1954); de la o serie de popi (firește, ortodocși) și profesori din Ploiești, precum și de la epigramistul cataramist Mircea Ionescu-Quintus. Toți acești republicani-candiani se încrâncenau împotriva „neadevărurilor conținute în *Gherla* lui Goma”!

Surpriza cea mare: Ion Varlam. Colegul de pușcărie și prietenul meu, aflat de câțiva ani buni la Paris, taman când eu eram – la București – întâi „încercuit”, apoi arestat (primăvara anului 1977) – și, fără falsă modestie: o știa, dacă nu lumea-ntreagă, atunci românimea exilată – la instigația lui Ivasiuc, Ionică Varlam a trimis la Gallimard, editorul meu, o scrisoare-protest (și ea împotriva „alegațiilor conținute în *Gherla*”).

Las pentru altădată – sau pentru alții – „dosarul Gherla”: mi-e greață de el de când am aflat numele „contestatarilor” mei, ale negatorilor *Gherlei* și ai gherlei: Carianopol, Covaci, Carandino, Quintus, Noica, Varlam și alți foști deținuți politici, foști (și viitori!) oameni politici (ba chiar: seniori, tați ai Nației – ghici Coposu ce-i!), „martiri de pușcărie” – ca un făcut: acum, în noiembrie 1996, doar Quintus și Varlam mai sunt în viață. Bine ar fi fost să trăiască toți, să citească rândurile de față.

*

Așadar, prima variantă datează din noiembrie 1972.

S-au împlinit 24 de ani de-atunci [33 acum, în 2005, 35 în 2007]. Și 49 de la „întâmplarea” care a provocat-o, cea din 19 noiembrie 1958 (și ce dac-am mai spus asta? Am s-o spun mereu).

*

Întâia tentativă de „publicare” în românește a făcut-o Ion Solacolu: a bătut el la mașină două fragmente pentru două numere din periodicul dactilografiat-fotocopiat *Dialog* (1988). Îmi propusese următorul târg cinstit: eu să-mi dactilografiez o carte, două („pentru *Dialog*” – adică respectând interspațiile cutare și atâtea litere pe rând), el să mi le multiplie în câteva zeci de exemplare – depinde câți bani de aruncat pe fereastră va avea... Am fost încântat: în afară de cărțulia de debut, *Camera de alături* (1968), nu aveam nici o altă *carte* în românește. Însă, în acel moment, mai la inimă îmi stătea *Din Calidor* – Solacolu mi l-a „editat” „în dactilografierea autorului”; apoi *Patimile după Pitești* – mi l-a scos și pe acesta, cu aceeași menționare. Când să ajung(em) la *Gherla*, a dat peste noi „revoluția la români”! Liiceanu mi-a publicat-o în vara lui 1990, la Humanitas, ca a doua carte (după *Culorile* (sic!) *curcubeului*, cea topită...).

Rămânând la cifre:

Ostinato, volum terminat în 1966, a fost publicat în limba în care a fost scris, româna, în 1992 – după 26 de ani de așteptare;

Ușa noastră cea de toate zilele – terminat în 1968, publicat în românește în 1992 – 24 de ani de așteptare;

În cerc – (1970-1995) – 25 de ani de așteptare;

Gherla – (1972-1990) – doar 18 ani de așteptare...;

Gardă inversă (1973-'75) a apărut – la Univers – după „doar” 24 de ani.

*

Gherla marchează o altă etapă a scrisului meu. Dacă fac o „periodizare”:

În prima parte intră prozele (1965-'66) din volumașul de debut: *Camera de alături*. Nu mă lepăd de cele scrise acolo, ci le pun la locul cuvenit;

În a doua parte intră romanele: *Ostinato* (1965-'66), *Ușa noastră cea de toate zilele* (1968), *În cerc* (1970-'71) și *Gardă inversă* (pe care l-am scris după întoarcerea din Franța, între 1973 și 1975);

În partea a treia pun *Gherla*, „deschizătoare de serie”;

În a patra: volumele de mărturie scrise după stabilirea în Franța (20 noiembrie 1977): *Culoarea curcubeului* (1978) și *Soldatul câinelui* (1982);

În a cincea: *Patimile după Pitești* (1978-1979);

În a șasea: „ciclul femeilor”: *Bonifacia* (1983), *Justa* (1985), *Castelana* (1985), iar *Ela* (1983) și *Venina* (1984): neterminate, fiecare cu o sută de pagini;

În secțiunea a șaptea: „ciclul autobiografic” (impropriu spus: toate cărțile sunt autobiografice): *Din Calidor* (1983); *Arta refugii* (1984-'88), *Astra* (1986-'88), *Sabina* (I: 1987; II: 1988) și *Roman intim* (1989).

Mă opresc. Nu fiindcă s-au făcut 22 de cărți (din cele 42 scrise până acum [60 până în 2007]), ci pentru că aici există un alt semn de hotar – și nu doar cronologic: decembrie 1989.

Întorcându-mă unii comentatori – de după '89, desigur – au găsit că scrisesem „într-un fel” cât fusesem în țară, și „altfel” de cum ajusesem în Occident! Printre ei se află și N. Manolescu (într-un număr din revista *Familia* – 1995): vrând să-și exemplifice (!) teoria potrivit căreia, „la noi nu a fost nevoie de samizdat, pentru că toate operele de valoare s-au cam publicat...”, a continuat, susținând că *în România nu se putea scrie altfel decât s-a scris (și s-a publicat!)* – și m-a dat exemplu...

N. Manolescu ar fi avut dreptate... dacă nu s-ar fi înșelat. Or, despre scrisul meu a spus numai inexactități:

a) necunoscând niciun text de-al meu (nu e reproș, ci constatare), m-a judecat din auzite – după cele povestite de Ivasiuc și de Breban (care nici ei nu mă citiseră);

b) când a gândit: „texte scrise în țară”, Manolescu le va fi avut în vedere numai pe cele cuprinse în singurul volum publicat în românește, în România (în 1968), *Camera de alături*.

Dacă a arătat spre *Gherla* ca text scris *altfel* – pentru că fusese scris „afară”... Da, autorul a scris textul „afară”, însă cu tot cu text s-a întors înapoi, în România, unde a scris a treia (și a patra) variantă – cea publicată în românește în 1990.

(Și încă: tot în România – 1973-1975 – a scris romanul *Gardă inversă* – un text... *altfel* și el...)

N. Manolescu a încercat să spună, să facă să se accepte:

1. scriitorii români nu au cunoscut fenomenul *samizdat* – dar nici n-au avut nevoie: „operele de valoare au (cam) fost publicate (sub comuniști)”;

2. scriitorii români din România nu puteau scrie – cât se aflau în România – decât așa cum au scris. Proba: Goma a scris „într-un fel” (în traducere: „ca noi, cei rămași pe baricade”); „altfel – de cum a ajuns în străinătate”.

Adevărul trebuie să fie în altă parte. Desigur, cu *Gherla*, am început a scrie altfel (aerul libertății nefiind deloc străin de această altfelitate), însă cu *Gherla* am început să scriu și altceva.

Întrebare: aș fi putut scrie (așa) *Gherla*, în România? Da – dacă... Dacă cineva din România, căruia îi povestisem bătaia

LIBRIS | Wokrow
(după socotelile mele, vreo paisprezece persoane, în vreo paisprezece ocazii), mi-ar fi zis ce mi-au zis pictorii parizieni:

„De ce n-ai scrie o carte cu ce ai povestit *așa cum* ne-ai povestit...?”

Asta era: n-am scris în România, nu pentru că nu-aș fi avut curaj, ci pentru că nu-mi dăduse prin minte că aș putea s-o fac!

Comodă explicație. Ceilalți scriitori români ar fi putut și ei scrie – pentru *sertar*, pentru *samizdat* – dacă le-ar fi trecut prin cap această... posibilitate!

Cum se face, uneori, istoria literaturii!; chiar istoria...

Gherla... 24 (+ 11 = 35) de ani de când am scris-o.

Gherla – 38 (49) de ani de când m-am despărțit de ea... Am transcris neuitarea la ordinator. Impresia: **Gherla** a rezistat cel mai bine (de acord: cel mai puțin prost) trecerii timpului: după aproape un sfert de secol, nu mi-e deloc rușine să ies din nou cu ea în târg.

Paris, 23 noiembrie 1996/februarie 2007